

אֵלָא מַעְתָּה אָז יִכְנֶה יְהוֹשֻׁעַ וְכוּ' - אבל מהפסוק 'אשר בנה שלמה' וגו' המובא בגמ' להלן לא קשה, שגם שם יש לפרש שביקש לבנות ולא בנה (מהרש"א).

שְׂיֵהָא שְׁמֵשׁ לְדָבָר אַחַר - לחטוב עצים ולשאוב מים בשכר לעבודה זרה (רש"י). ואף שגם מעשים אלו אסורים, היה נח לו לשמש את העבודה זרה, ולא יכתב עליו 'יעש הרע', כאילו עבד ממש עבודה זרה (מהרש"א). ויש שפירשו, 'שמש לדבר אחר', להיות גורף ביבין (רא"מ הורבין; שפת אמת).

כָּף עוֹשִׂין לְעִבּוּדָה זְרָה פְּלוּגִית וְכוּ' - זוהי היתה תחילת החורבן שבא על עון עבודה זרה. ומתוך חורבנה של ירושלים נבנתה רומי, ולכן באותה שעה שנשא את בת פרעה התחיל בניינה של רומי, כמבואר בגמ' להלן (מהרש"א סנהדרין כא, ב).

שָׁכַל דִּין שְׁדָן מִכֵּן שְׁמֵנָה וְכוּ' - ומכאן, שקטן שעבר עבירה בקטנותו קודם שהיה בר עונשין, אע"פ שאין צריך לעשות תשובה כשיגדל, מכל מקום טוב שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה (ביאור הגר"א או"ח שמג, י, בדעת הרמ"א שם). ■ וכן הלכה (רמ"א שם).

עַד שְׁמֵנָה עֶשְׂרֵה הִזְוִירָן לָהֶן - שבשנת שמונה עשרה למלכות יאשיהו מצא חלקיהו את ספר התורה שהחביאו בבית המקדש (ראה מלכים ב, כב, ח ורש"י שם), ודקדק יאשיהו בדיני התורה, וחשש שמא טעה בדיון, והחמיר על עצמו להחזיר הממון (רש"י, ומהרש"א ורש"י בדעתו). ויש שפירש 'שמונה עשרה', בן שמונה עשרה, שאינו ראוי לדון עד שיגיע לגיל זה, שאז שיכלו שלם לדרת לעומקו של דין, ולכן החזיר את כל הדינים קודם לכן (טור ח"מ ז, וב"ח שם ג בדעתו). ויש שסובר שמגיל שלש עשרה יכול לדון, ויאשיהו נהג בעצמו חומרא יתירה שהחזיר את כל הדינים שדן מגיל שלש עשרה ומעלה (טור שם בדעת היוזלמי).

■ להלכה, יש אומרים שאינו ראוי לדון אלא מבן שמונה עשרה ומעלה, ויש אומרים שמבן שלש עשרה כשר (ש"ע ח"מ ז, ג).

שָׁמָא תֵּאֵמַר נָטַל מִזָּה וְנָתַן לָזָה - וגם אם לא טעה מתחילה בדיון, לא עבר בכך על גזל, שמוותר למלך ליטול ממון כרצונו (עין אליהו; וראה הערות לגר"ש אלישיב).

נִתְּן דְּצוּצֵיָא - ונקרא כן על שם ניצוצין דנורא [של אש] של המלאך שפשט ידו וקיבל תשובתו (ע"פ רש"י בפירוש ראשון והערוך ערך נתן א בפירוש ראשון, וראה חכמת מנחם שזה המלאך שרב יוסף ראה בחלומו כדלהלן בגמ'). ועוד יש לפרש, שנקרא כן על שם שהמלאך אחזו בציצית [בשער (רש"י יחזקאל ח, ג)] ראשו (רש"י בפירוש שני). ויש שפירשו, שנקרא כן על שם הנר שהיה דולק על ראשו (תוס' ד"ה דצוציאת בשם ר"ת, ובחידושי אגדות למהר"ל ביאר, שהנר מורה על מעלה נבדלת שיש לבעל תשובה, והחרדים ידיעת הגורא א כתב עוד, שאור הנר היה גלוי לחסידים שבזמן הגמ'), וזכה לכך עקב מעשה שהיה, שנתן עיניו באשה אחת והעלה ליבו טינא ונפל בחולי, לימים הוצרכה אותה אשה ללוות ממנו, ומתוך דוחקה נתרצית לו לעבירה, וכבש יצרו ופטרה לשלום, וכשהיה יוצא לשוק היה נר דולק בראשו (רש"י סנהדרין לא, ב ד"ה לדיון).

לְמָה תְּדַבֵּר עוֹד דְּבִרְיָךְ אֲמַרְתִּי אֲתָה וְצִיבָא תְּחַלְקוּ אֶת הַשָּׂדֶה - ודוד דחה את מפיבושת 'למה תדבר עוד', ולא קיבל את התנצלותו, והוסיף שמתחילה כוונתו היתה שיחלקו את השדה, ומה שאמר לציבא 'הנה לך כל אשר למפיבושת', פירושו ש'לך' יהיה כמו שיהיה לו, ותחלקו (מהרש"ל). ויש שפירש, שדוד הסתפק האם לקבל את התנצלות מפיבושת, ואמר 'למה תדבר עוד דבריך', שאין לך ראייה בעדים שדבריך אמת, ולכן 'אמרת' מתחילה ש'תחלקו את השדה', כדן ממון המוטל בספק שחולקין. ולבסוף, לאחר שראה דברים הניכרים שאין ליבו של מפיבושת עמו, ודברי ציבא אמת, הכריע שיחלקו את השדה בתורת ודאי (מהרש"א לעיל ע"א).

בַּר נְצֵא - מפיובושת היה בנו של יהונתן בנו של שאול המלך, ונקרא 'בר נצא' על שם שאול, שבני נבים הרי הם כבנים (מנחת יהודה לר"י אפשטיין).

עַל עֶסְקֵי נַחַל - שאמר, ומה על נפש אחת שנהרגה, אמרה תורה הבא עגלה ערופה בנחל כדי לכפר על הריגתה, נפשות הללו על אחת כמה וכמה שההורגם צריך כפרה. ועוד, אם גדולים חטאו ודינם במיתה, קטנים מה חטאו, ומדוע דינם במיתה (רש"י). ורבי מני לא פירש את הפסוק כפשוטו שעשה מלחמה ומריבה עם עמלק בנחל, מכיון שמהכתוב (במדבר יד, מה) 'יורד העמלקי והכנעני היושב בהר', נראה שמושבו של עמלק היה בהר, ולא בנחל (מהרש"א יומא כב, ב).

בְּשִׁעָה שְׂאֵמַר דְּוֹר לְמַפִּיבֹשֶׁת וְכוּ' רַחֲבֵעִים יִירָבְעִים וְכוּ' - מידה כנגד מידה, דוד הפסיד למפיבושת בכך שצויה עליו לחלק את נחלתו עם ציבא, ונענש בכך שהפסיד מנחלת מלכותו, בכך שרחבעם בנו חלק את המלוכה עם ירבעם (רש"י יומא כב, ב ד"ה האי; וראה מהרש"א כאן).

וְלֹא עָבְדוּ יִשְׂרָאֵל עֲבֹדָה זָרָה וְלֹא גָּלְיֹנוּ מְאַרְצָנוּ בעון עבודה זרה (מהרש"א). ומה שאמרו (ראה ירושלמי חגיגה א, ז) ויתר הקב"ה על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ולא ויתר על עון ביטול תורה, אין הכוונה שגלו בעון ביטול תורה, אלא שכל זמן שעסקו בתורה, תורתם הגינה עליהם, וכיון שבטלו ממנה, גלו בעון עבודה זרה (ראש יוסף). ויש לומר עוד, שבעון ביטול תורה נענשו בתוך ארץ ישראל, אבל מה שגלו מארץ ישראל היה מחמת עון עבודה זרה (שם).

כָּל הָאוֹמֵר שְׁלֹמֹה חָטָא וְכוּ' - בעבודה זרה (רש"י). אבל חטא בכך שלא מיחה בנישיו, כמבואר בגמ' להלן. וחטא עוד בכך שאהב את בת פרעה ונחשב כאילו התחתן עימו, כמבואר ביבמות (עו, ב) (מהרש"א).

שְׁבַקְשׁ לְבִנְיָת וְלֹא בָּנָה - ומה שאמרו (קידושין לט, ב) שבעבודה זרה הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, דוקא אם מה שלבסוף לא עבד היה מחמת אונס, אבל אם לא עבד מכיון שחזר בתשובה, אינו נענש על המחשבה (מחל יצחק ב פתיחה אות ב).